

ONA TILI DARSLARINI TASVIRIY SAN'AT VA TARIX FANLARIGA BOG'LAB O'QITISH ORQALI NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH USULLARI

*Uteuliyeva Mexriban Ibragimovna,
Toshkent gumanitar fanlar universiteti o'qituvchisi*

Annotatsiya: maqolada ona tilini boshqa fanlarga integratsiya qilgan holda o'qitish usullari haqida fikr yuritilgan. Xususan, ona tili mashg'ulotlarida tilni tasviriy san'at namunalariga integratsiya qilish orqali o'quvchilarda ko'rib tushinish ko'nikmasini rivojlantirish metodikasi, uni rivojlantirish, mezonlari va tamoyillarini ishlab chiqish kabilar muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: nutqiy kompetensiya, ko'rib tushinish, savol, o'quv topshiriq, mashq, tasviriy san'at namunalari, tasvirlash, ranglarning ma'nosi, ramzlar, ko'nikma, malaka, bilim, taassurot

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЧЕРЕЗ ПРЕПОДАВАНИЕ УРОКОВ РОДНОГО ЯЗЫКА С ПРИВЯЗКОЙ К ПРЕДМЕТАМ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА И ИСТОРИИ

*Утеулиева Мехрибан Ибрагимовна,
Преподаватель Ташкентского гуманитарного университета*

Аннотация: В статье рассматривается методика обучения родному языку с интеграцией его в другие дисциплины. В частности, на занятиях по родному языку обсуждались такие вопросы, как методика развития навыка видения у учащихся путем интеграции языка в образцы изобразительного искусства, его развитие, разработка критериев и принципов.

Ключевые слова: речевая компетентность, видение, понимание, вопрос, учебное задание, упражнение, образцы изобразительного искусства, описание, значение цветов, символов, умений, навыков, знаний, впечатлений

DEVELOPMENT OF SPEECH COMPETENCE BY TEACHING NATIVE LANGUAGE LESSONS IN CONNECTION WITH THE SCIENCE OF FINE ARTS

*Uteuliyeva Mekhriban Ibragimovna,
Teacher of Tashkent University of Humanities*

Annotation: the article reflects on the method of teaching, integrating the native language into other disciplines. In particular, native language classes discussed methods for developing the skills of visual comprehension in students by integrating the language into visual art patterns, its development, development of criteria and principles.

Keywords: speech competence, visual comprehension, question, instructional assignment, exercise, Fine Arts patterns, representation, color meaning, symbols, skill, competence, knowledge, impression

Ona tili ta'limi boshqa fanlarni rivojlantirishga kata hissa qo'shadigan asosiy fanlardan biridir. Ayniqsa, uni tarix, tasviriy san'at fanlariga bog'lab o'qitish samaralidir. Darslik va qo'llanmalar barchasi o'tmishning har bir qirrasini aks ettiruvchi suratlar bilan to'ladir. Qisqasi, ona tili mashg'ulotlarini tarixiy ma'lumotlarsiz, tasviriy san'at namunalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi va aksincha, har bir tasviriy san'at asari o'z tarixiga ega. Buyuk san'at asarlari buyuk tarixni o'zida mujassam ettiradi. Shu ma'noda, tasviriy san'at va tarix o'quv predmetlarini oliy ta'limda ham maktab ta'limida ham o'zaro bog'lab o'qitish, integrasion yondashuvdan samarali

foydalanish ikkala fanga ham yaxshi samara beradi.

Ma'lumki, ona tili o'qitishida ham ko'rgazmalilik prinsipi asosiydir. Harholda, "yuz marotaba eshitgandan bir marotaba kurgan afzaldir" – degan maqol xalq orasida bejiz aytilmaydi. Shu sababli K.D.Ushinskiy, –"rasmni ko'rganda soqov ham tilga kiradi", – deganda haq edi. Tasviriy san'atni o'qitishda ko'rgazmalilik ahamiyati shunchalik yuksakki, bu o'kuv fanni o'qitishda biror dars ko'rgazmasiz o'tmaydi. Bu fanda ko'rgazmasiz o'tilgan dars – dars hisoblanmaydi.

O'qitishning didaktik asoslarini yaratgan Ya.Kamenskiy – "Xudo aqldan butunlay mahrum qilmagan yoshlarning barchasi ta'lim oladi. Insonni aqli, dono, zakovatli, yaxshi fazilatli, yuksak ma'naviyatli qilib tayyorlashga yordam beradigan barcha narsalar yoshlarga o'rgatiladi. O'qitiladigan narsalar zohiriymas, balki haqiqiy, to'g'ri obyektiv, ilmiy bo'lishi kerak"– deb ko'rsatgan edi.

Ona tilini tasviriy san'at bilan bog'lashda quyidagi o'quv topshirig'idan foydalanish tavsiya qilinadi:

1-topshiriq. Kim ko'proq rang nomlarini biladi?

2- topshiriq. Ranglarning ma'nosi haqida o'z fikringizni og'zaki so'zlab bering.

3-topshiriq. Siz qaysi rangni yoqtirasiz? Nega? Izohlang.

4- topshiriq. Rang bilan bog'liq iboralarga misollar keltirib tavsif qiling.

5-topshiriq. Ranglar bilan bo'liq maqollarni yozma bayon qiling.

6-topshiriq. Ranglarning hayotga ta'siri haqida esse yozib keling!

Shu o'rinda ona tili o'qitishda ranglar yoki sifatlarni o'rgatish tasviriy san'at namunalarini tushunish uchun ranglar anglatadigan ramzlar haqida ham ma'lumotga ega bo'lish talab etiladi:

Quyidagi rasm "Shomahmudovlar oilasi" deb nomlangan bo'lib, u o'zbek xalqining naqadar buyuk ekanini o'zida aks ettiradi. Tomoshabin muzkur suratni tushunishi uchun ko'rinib turgan rangtasvirning o'zi yetarli bo'lmaydi, tarixni bilishi, ikkinchi jahon urushi oqibatlarini yaxshi bilishi kerak.

1-topshiriq. Ko'rib turgan rasmningiz haqida yozing.

Ayrim suratlar aynan tarix bilan, tarixiy voqyealar bilan bog'liq bo'lmasa ham ularning o'z tarixi bo'ladi. Tarixiy shaharlar haqidagi suratlar ham o'quvchi bilimini boyitadi, tasavvurlarini kengaytiradi. Uni o'rganib, tushunganlarini so'zlab, yozib

berish topshirig'i berilsa, dars qiziqarli va samarali bo'ladi:

1-topshiriq. "Samarqand" rasmidan tushunganingizni og'zaki so'zlab bering.

2-topshiriq. Suratda qaysi rang ustuvorlik qiladi, rassom nimani tasvirlamoqchi?

3-topshiriq. Surat haqida eshitganlaringizni yoki topgan yangi ma'lumotlaringizni bo'lishing!

Buyuk Chex pedagogi Ya.O.Kamenskiy: – "dars materiallarini shunday taksimlamoq zarurkim, har bir yangi material o'zidan oldingi materialni davomi bo'lsin va keyingi materialni to'ldirmog'i lozim," – deb yozgan edi. Ma'lumki predmetlararo bog'lanishni barcha pedagoglar e'tirof etgan holda unga katta baho berib keladilar.

Haqiqatdan ham maktab o'quv fanlarini o'rganishda predmetlararo bog'lanish bugungi kunda ham eng samarali didaktik prinsip bo'lib koladi. Predmetlararo bog'lanish – ikki xarakterda namoyon bo'ladi:

Tasviriy san'at namunalaridan ko'plab fanlarni samarali, qiziqarli o'qitishda foydalanish mumkin. U o'quvchi/o'quvchilarga mavzuni tushunishga, oson va tez o'rganishga yordam beradi, ammo tasviriy san'at asarlarning o'zini tushunishdagi qanday fanlar yordamga kelishi, qaysi fanlardan tasviriy san'at mashg'ulotlarini qiziqarli o'qitishda foydalanish mumkinligi, qanday foydalanish kerakligini ko'rsatish, bu bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar berish muhim ahamiyatga ega.

Agar ona tili fani tarix fani bilan bog'lama o'qituvchi tasviriy san'at namunalarini talab/o'quvchi, tomoshabinga tushuntirib bera olmaydi. Ayrim kartinalar yaxlit bir tarixiy kun, tarixiy voqeya yoki buyuk bir tarixiy shaxsga bag'ishlanadi. Bunday paytda tasviriy san'at o'qituvchisidan tarixni bilish talab etiladi. Chunki u talab/o'quvchi, tomoshabinning savoliga javob bera olishi, tushuntirib bera olishi kerak. O'quvchilar quyidagi rasmini ona tili darslarida yuqori sinf o'quvchilari ko'rib tushuna olishi va tushunganlarini boshqalarga turli shakllarda tushuntirib bera olishi kerak:

Mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimi tasviriy san'at namunalarini yaratishga, chizishga o'rgatadi, ma'lumki, rasm chizishga hamma ham qobiliyat bo'lavermaydi. Ammo har bir o'quvchi/o'quvchi o'z duch kelgan tasviriy san'at namunasini ko'rganda tushuna olishi, undan o'ziga kerakli xulosa chiqara olishi, musavvirning chizgan suratidan, ranglar uyg'unligi va anglatadigan ma'no-mazmundan zavqlana olishi, bir paytning o'zida hissiyotlari va taasurotlarni bayon qilib bera olishi ham kerak. Tafakkur vositasida rassomning mazkur asarni yaratishdan maqsadini anglay olish ko'nika hamda malakasiga ega bo'lishi, tushunganlarini ona tilida ravon og'zaki va yozma shaklda tushuntirib bera olishi lozim bo'ladi. Aks holda, yaratilayotgan asarlarning qiymati bo'lmaydi. Shu ma'noda, o'quvchi/o'quvchilarga tasviriy san'at namunalarini tushuntirishda mavzuni tarix, adabiyot, psixologiya, agar zarurat tug'ilsa, boshqa aniq hamda tabiiy fanlarga ham integrasiya qilgan holda o'qitish tasviy san'at namunalarini teran tushunish va asarlarning qadrlanishiga olib keladi. Ona tili mashg'ulotlarini tasviriy san'at, adabiyot va tarix bilan integratsiya qilgan holda o'qitish yaxshi samara berdi.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. К.Д.Ушинский. Танланган пед.асарлар. Т. 1959 . 56-б.
2. Коменский Я. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. Т. 1. - М.:

1982.

3. Усмонова Ў. Талаффуз маданияти. –Т.: Фан, 1976. – 3-б.
4. Гуломов А., Нейматов Х. Она тили таълими мазмуни. Ўқитувчилар учун методик қўлланма. – Т.: Ўқитувчи. 1996. 9-б.
5. Ғ.Ҳамроев Она тили ўқитишнинг самарали усуллари. Методик қўлланма. – Тошкент. Баёз. 2018. 197 б.